

Trócsányi László*

Új idők új problémái – Európából, Európáról, Európának

Alkotmányos dialógus nemzeti és európai szinten - az Európai Unió és a tagállamok viszonya

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Kedves Kollégák!

Nagy örömmre szolgál, hogy itt Délvidéken, magyar nyelven, magyar közönség előtt szólhatok európai aktualitásokról. Európa földrajzi, kulturális és identitás tekintetben több és nagyobb, mint az Európai Unió, és éppen ezért Európa nem is szűkíthető az Unió jelenlegi tagállamaira. Külön öröm ezért, hogy az egységes Európa szerves részét képező Délvidéken magyar nyelven, magyar tudósok és az egységes magyar tudomány előtt mondhatom el beszédem. Engedjék meg, hogy egy időtálló mondással kezdjem felszólalásomat: „Tempus mutantur et nos mutamur in illis.” Vagyis az idők változnak, s velük változunk mi is. A változásnak természetesen különböző léptékei és irányai lehetnek, ahogyan ez Európa jelenlegi helyzetében mindannyiunk számára le is képeződik, és a jövőre nézve is fontos kérdéseket tartogat mindez, különös tekintettel az Európa jövőjéről folyó párbeszédre. De Európa jövője előtt, először a múltunkra kell reflektálnunk a változó idők kontextusában.

Harminc évvel a rendszerváltozást követően számot kell vetnünk arról, hogy honnan indultunk és hova érkeztünk. Eddigi életem első felét a szocializmusban éltem le. Akkor a kommunista párt ideológusai tagadták a hatalommegosztás elvét, helyette a hatalom egységéről beszéltek, és legfeljebb egyfajta munkamegosztást ismertek el a törvényhozás, a végrehajtás és a bírói feladatok ellátása terén. A hatalmi ágak ezen „egységét” az ún. „szocialista törvényesség” elve határozta meg, amellyel párhuzamosan az ezt támogató ideológusok tagadták a jogállamiságot. Mára ezt egyesek a jogállamisággal (rule of law) szembeállítva rule by law-nak, „a jog általi kormányzásnak” is nevezik.

* Dr. Trócsányi László, egyetemi tanár, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, a Magyar Jogász Egylet elnöke, Magyarország volt igazságügyi minisztere, képviselő az Európai Unió Parlamentjében, Budapest

Ebben az időszakban, ahogy Bóka János fogalmaz, “a kodifikáció elméleti alapjául a Szovjetunióban [...] uralkodó, A. J. Visinszkij nevéhez fűződő ideológiai irányzat szolgált. Ez egyrészt hangsúlyozza a jog és a szocialista törvényesség pozitív szerepét a szocialista átmenet során, másrészt [...] [a] szocialista jog ebben a felfogásban [nem más, mint] voluntarista és instrumentális (az állam politikai céljainak és akaratának megvalósítására szolgáló eszköz), pozitív (az állam által tételezett és attól minden szempontból függő), uralmi és alárendeltségi viszonyokat teremtő, és osztály-jellegű jelenség”.

A szocialista átmenet korszakát követően elérkezett a rendszerváltozás időszaka, amelyben megváltozott és megújult a jog emberképe. A rendszerváltozás az államjogi gondolkodást megtörve az alapjogok védelmére is hangsúlyt fektető hagyományos értelemben vett alkotmányjogi gondolkodást jutatott érvényre. Ennek megfelelően létrejöttek a formális és materiális alkotmánybiztosítékok, életre keltek az alkotmánybíráskodás különböző intézményi megoldásai a hatalmi ágak megosztásának rendszerében és megszületettek az európai alkotmányos jogállamok.

Itt kell megjegyeznünk a hatalmi ágak együttműködése és elválasztása vonatkozásában több modellt ismer az alkotmányjog tudománya, amelyek meghatározzák az elv jelentését is az egyes jogrendszerekben. Az ún. “tisztá”, amerikai modellben érvényesül a tiszta el- és szétválasztása a hatalmi ágaknak, míg számos európai országban az ún. hatalmi fúzió elve (a hatalom megosztása) érvényesül, amely rendszerekben az egyes hatalmi ágak között vannak kapcsolatok. A jogállamiság és az alkotmányosság alapját jelentő hatalmi ágak elválasztásának felfogása új kihívásokkal néz szemben és ezért a jelenkorban is folyamatos vizsgálátra szorulnak.

Az ún. keleti blokk országaiban új léptékkal halad előre a rendszerváltozás óta változó idő, és ezen azt is kell érteni, hogy számos országban számos olyan változás történt az elmúlt 30 évben, amely Európa és a nemzetközi közösség megnövekedett figyelmét vonta magára.

Amennyiben az elmúlt harminc évet vizsgálom, akkor úgy vélem, hogy két szakasról beszélhetünk. Az első időszakban meg kellett újítani jogrendszerünket, biztosítani kellett az alapjogvédelem legteljesebb garanciarendszerét, a demokratikus átalakulás alapintézményeiről kellett jogszabályokat hoznunk. Ebben az időszakban az alkotmánybíróságok hiánypótló, aktivista szerepet töltöttek be az alkotmányos értékek meg-

határozásában és a jogállamiság garanciáinak megszilárdításában. A közép-európai régió országainak alkotmánybíróságai a tágabb értelemben vett kormányzás részeseivé váltak ebben az időszakban.

Magyarországon az Alkotmánybíróság szinte egyfajta második kamaraként működött, irányt mutatott a kommunista időszak bűnöseinek elszámoltathatóságát illetően, de állást foglalt a tekintetben is, hogy lehet a múlt jogtalanságait reparálni. Bárki, bármely érdek bizonyítása nélkül, egyfajta *actio popularis*-ként fordulhatott az Alkotmánybírósághoz, hogy jogsérelme orvoslását vagy normakontrollt kérje. Az Alkotmánybíróság garanciális szerepe kapcsán a Sólyom László nevével fémjelzett láthatatlan alkotmány koncepcióját tudnám példaként említeni, amelyet a halálbüntetés alkotmányellenessége kapcsán fogalmazott meg.

Hazánkban ezen időszakhoz tartozott – az 1990-ben sikeres Európa Tanácsi csatlakozásunkat követően – az Európai Unió csatlakozás előkészítése is, amikor is jogrendszerünket hozzá kellett igazítani az uniós elvárásokhoz, meg kellett teremteni a piacnyitás jogi feltételeit. A Délvidék ekkoriban az Európa Tanácshoz, a tágabb értelemben vett európai integrációhoz csatlakozott.

Ebben az időszakban történt a nemzetközi emberi jogi követelmények adaptációja, vagyis a közép-európai régió ekkoriban tette magáévá az Emberi Jogok Európai Egyezményét és az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatát.

Miközben a közép-európai régiót a nemzetközi elköteleződés, és az európai integrációhoz való csatlakozási törekvések jellemezték, addig Délvidéknek egy súlyos sebet és károkat okozó háborúval és etnikai konfliktussal is meg kellett birkóznia.

A 2010 utáni második időszakban is eltérő pályán mozgott országaink fejlődése.

Önök – továbbra is kifelé fordulva – ekkor kezdték el megélni az EU-s csatlakozással járó kihívásokat és azt, hogy a csatlakozási tárgyalások „heve” milyen politikai és jogi, alkotmányossági kérdésekkel állítja szembe a tagjelölt országokat azzal, hogy újabb és újabb „fejezeteket” nyit az adott állam jogának fejlődésében. Sokszor az is nyilvánvalóvá válik, hogy nem egyszerű és nem mindig evidens külső elvárásokhoz adaptálni egy jogrendszert.

Ebben a második időszakban a szembesültek az alkotmánybíróságok vagy alkotmány védelmével megbízott egyéb intézmények a szerepüket is érintő új kihívásokkal. Az európai integráció és általánosság-

ban a nemzetközi szervezetek megnövekedett szerepe, valamint gazdasági és információs globalizáció mind új alkotmányossági és alapjogi dilemmák elé állítják az alkotmánybíróságokat.

Hazánkban ebben az időszakban egyszerre kifelé és befelé is fordult a figyelem. Az új Alaptörvény elfogadásával a jogrendszert új alapokra helyeztük, amely viszont a nemzetközi közösség evidens figyelmét vonta maga után. Az új EU-s tagállamok sorában elsőként Magyarország fogadott el csatlakozását követően új alkotmányt, ami ahhoz vezetett, hogy nem csak külső figyelem vetült ezekre a folyamatokra, hanem külső elvárásokat is fogalmaztak meg. Ezért természetesen a magyar kormányzat figyelme is kifelé fordult és párbeszédbe bocsátkozott az európai és nemzetközi szervezetekkel, hogy a vitás kérdéseket rendezni tudja. Számos területen mi is épp folyamatos tárgyalásban vagyunk az Európai Unióval, ahogy Önök is, de jelen minőségemben most azért vagyok itt, hogy ne ezekről a kérdésekről beszéljek, hanem arról, hogy ez az új időszak Európa vonatkozásában milyen kérdéseket rejt magában.

A 2004-es csatlakozást követően megjelentek egyfajta törésvonalak az integráció talapzatán, és az „ősrobbanásként” is gyakran hivatkozott időszak számos égető kérdést hozott magával, amelyek zöme még ma is aktuális és reflexióra ösztönöz.

Ilyen kérdés pl., csak, hogy a legaktuálisabbal kezdjem, a bővítés- és szomszédságpolitika, amelyben Délvidék is érdekelt. Magyarország számára történelmi jelentőségű azon lehetőség, hogy az ezért a területért felelős biztos portfóliót magyar jelöltnek ítélte az Európai Bizottság elnöke. Európa teljes újraegyesítése magyar szempontból stratégiai jelentőségű. Aktuális kérdés a közös európai értékek köre, melyekben mindannyian osztozunk, és már régóta égető az a probléma is, Mekkora tere van a nemzeti identitásnak, az alkotmányos identitásnak?

Az európai integrációnak köszönhetően ma szupranacionális szinten európai jogszabályok sokasága határozza meg nemzeti, tagállami jogrendszereinket, de azt is láthatjuk, hogy az európai alapjogi bíraskodás milyen mértékben befolyásolja a nemzeti jogalkalmazók joggyakorlatát. A XXI. század elejére azonban azt is nyilvánvaló vált, hogy a már említett párbeszéd mellett a háttérben egyfajta versengés alakul ki az európai és tagállami intézmények és azok befolyásának kiterjesztése között.

Ennek a párbeszédnek egy jelentős szelete a nemzeti alkotmányok és tagállami alkotmánybíróságok azon esetjoga, amely a tagállami jogrendszerek EU-joggal való viszonyát definiálja. (Ez a feladat a jövőben

Szerbia alkotmánybíróságát is bizonyosan eléri majd, addig azonban össze kell hangolni az egész jogrendszert az EU elvárásaival és harmonizációs követelményeivel a csatlakozási folyamat során. Ez az első és legnagyobb munka.)

Természetesen persze a közös hatáskörgyakorlás keretében elfogadott uniós jog szabályainak érvényesülését amellelt kell biztosítani a nemzeti jogokban, hogy az Unió tiszteletben tartja a nemzeti identitást és a lényegi állami funkciókat – az Európai Unióról szóló Szerződés 4. cikk (2) bekezdésének szellemében.

Ezen keretek között leginkább az alkotmányos identitás kulcsszavával folyik a párbeszéd a luxemburgi bíróság és a tagállami felső- és alkotmánybíróságok között, de ezzel párhuzamosan egy versengés is kialakul ate tekintetben, hogy ki lesz a győztese ennek a párbeszédnek.

Természetesen a versengésbe a jogtudomány is beszállt. Az elmúlt években egyfajta reneszánszát éli az alkotmányos identitás intézményével kapcsolatos gondolkodás is, elemezve a joggyakorlat eredményeit. Érthető mindez, hiszen az európai szellemi holdudvar által diktált homogenizációs, uniformizációs irányvonal mellett a tagállamok egyre fontosabbnak tartják a nemzeti, alkotmányos identitásuk megjelenítését. Ez különösen érezhető a magyar Alaptörvényben, amelyben többek között szót ejtünk a kereszténység nemzetmegtartó szerepéről, a történeti alkotmányunkról, sőt rögzítjük, hogy az alkotmányos önazonosságunk (identitásunk) védelmezése minden állami szerv feladata.

Az alkotmányos önazonosságra vonatkozó magyar alkotmánybírói gyakorlat szerint a magyar alkotmányos identitás része a közjogi autonómiák tisztelete és a velünk élő nemzetiségek jogainak védelme. Olyan kérdések ezek, amelyek itt Délvidéken a magyar kisebbség életében is fontos szerepet játszanak. Magyarországon is az EU-jog és az alkotmány viszonyrendszerének tisztázása hozta a felszínre ezeket az identitási kérdéseket.

Az alkotmányos önazonosság kérdései nem evidenciák az egyes nemzeti alkotmánybírói gyakorlatokban és értelmezési tartományuk is igen szerteágazó. Ennek kapcsán érdemes talán arról pár szót ejteni, hogy a magyar keretek között milyen kapcsolat van az alkotmányos önazonosság és az Alaptörvény legutóbbi, hetedik módosítása között.

Az Alaptörvény legutóbbi módosításakor alkotmányi tételezést nyert az is, hogy az európai integráció nem érintheti Magyarország területi egységére, népességére, államformájára és állami berendezkedésére vonatkozó elidegeníthetetlen rendelkezési jogát. Ezeknek az alkotmányi

cikkelyeknek csak az európai integrációval kapcsolatosan van értelme, egyfajta védelmi mechanizmust jelentenek az e területre tévelyedő európai jogalkotással szemben.

Nem vitatom, hogy az ilyen jellegű alkotmányi rendelkezések szellemisége Nyugat-Európában nem mindig talál megértésre, mégis azt kell mondanom, hogy üzeneteinknek európai jelentősége van. A nemzeti alkotmányok és a nemzeti alkotmányos identitás teszik Európát Európává.

Persze azt is látjuk, hogy a nyugat-európai országokban is vannak olyan irányzatok, amelyek egyfajta védelmet kívánnak adni a nemzeti alkotmány értékeinek.

Ide vonható a francia Alkotmánytanács több döntése is, amelyekben megerősítette, hogy az európai irányelvek nemzeti jogba való átültetése kötelezettség, kivéve azokat az eseteket, amikor egy európai irányelv megsértené a nemzeti alkotmány fontos rendelkezéseit, inherens alapelveit és szabályait. Sőt az is kimondta az Alkotmánytanács, hogy a közösségi jog a belső jog részét képezi, de a belső jog csúcsán a nemzeti alkotmány áll. Az alkotmányvédelem jelenének kulcskérdése marad a jövőre nézve is az EU-jog és a nemzeti alkotmány viszonyának rendezése.

Emellett ide vonható a német Szövetségi Alkotmánybíróság több évtizedes erőfeszítése, amelyben az uniós hatáskörgyakorlás alkotmányból fakadó különböző, így alapjogi, hatásköri vagy identitásbeli korlátait jelölte ki.

Európai szinten pedig annak is tanúi lehetünk, hogy a nemzeti alkotmánybíróságok közötti aktív dialógus lehetőséget ad arra is, hogy a tagállamok közös alkotmányos örökségét a jövőben maguk az alkotmánybíróságok határozzák meg. Lassan elfogadást nyer, hogy az alkotmányos identitást képező joganyag érinthetetlen az uniós jog és intézmények számára, de legalábbis az uniós jog primátusának korlátját képezi. A bírói párbeszéd az alkotmányos párbeszédnek egy olyan mozgatórugójává válni látszik, amely az Európai Unióban az ún. együttműködő, kompozit-alkotmányosság rendszerének megkerülhetetlen kontextusa.

Tudom, nem könnyű egy hajót egy másik irányba átállítani. Ha ez egy ország jogrendszerére és gondolkodásmódjára igaz, akkor igaz ez az európai békeprojekt jogrendszerére és gondolkodásmódjára is. A '70-es, '80-as évek joggyakorlata, beidegződései ma már nem mindenben alkalmazhatóak. A XXI. századba lépő világ új alkotmányjogi és alapjogi kihívásokkal néz szembe. Jó példa erre a migráció vagy az információs globalizáció. Azt hiszem az európai bírói joggyakorlat is kezd rájönni arra,

hogy a tömeges illegális bevándorlás időszakában nem lehet változtatás nélkül alkalmazni a korábbi reflexeket.

Nemzeti szinten is vannak fontos példák. A francia Államtanács több határozatában hivatkozott már az ún. immateriális közrend fogalmára. Ez egy új fogalom. Korábban a közrend inkább igazgatásrendészeti szempontból kapott jelentőséget. Az immateriális közrendnek azonban spirituális kötődése van, amellyel a társadalmi értékrend védelmezéséről van szó. Lehet-e olyan ruhát hordani az utcán, amely a teljes arcot elfedi? Az, hogy milyen ruhában jelenik meg valaki az utcán a magánélet része, vagy vannak olyan társadalmi értékek, amelyek felülírják a magánélethez való jogot? De ide tartozik a vallási jelképek használata az iskolákban, a család és házasság fogalmának, kereteinek értelmezési kérdései, és még sorolhatnám a példákat.

A magyar alkotmányozó igyekezett eltérni az individualista, sokszor misszionárius vagy progresszív jellegű emberi jogi iskolától. Az Alaptörvényben a jogok az alkotmány elején találhatóak, de a fejezet címe a Szabadság és Felelősség címet viseli. A két fogalom összekapcsolása nem újkeletű. A közösség és az egyén érdeke nem állítható szembe egymással. Éppen Európa történelmi tapasztalata mondatja, hogy egyik sem áldozható fel a másik oltárán.

A két világháború közötti magyar református püspök Ravasz László írta egyik írásában: „Nyájból soha sem lesz nemzet. Egy nemzet annál erősebb, minél tisztább, fejlettebb egyéniségekből áll, akiknek lelkiismerete felette áll minden kényszernek. Szuverén egyéniségekből állhat össze igazán szuverén nemzet. A közösség egyéniség nélkül parancsuralom. Az egyéniség közösség nélkül forradalom, ez a két véglet szakadatlanul emészti és szakadatlanul szűri egymást. De ezt a kettőt kibékíti, magasabb egységbe vonja és megszenteli a keresztény autonómia, amelyet a Szentírás a tagok törvényének nevez”.

Tisztelt Hölgyeim És Uraim!

Ma vitát folytatunk Európában arról, hogy létezik-e európai életmód? Sőt az Európai Bizottságnak felelős biztosa is van, aki az európai életmód promotálásáért felelős. Miről is van szó?

Az európai életmód nem egykönnyen megfogható fogalom. Vajon van e egyáltalán egységes európai életmód? Szent Ágoston Vallomásainak XI. Könyve úgy érvel, hogy jelenünk nem más, mint emlékeink és

a várakozásaink egyvelege. Vannak közös gyökereink, amelyek összekötnek bennünket és megtagadni bűn lenne. A tízparancsolat, a görög filozófia, a római jog, a kereszténység, a felvilágosodás, az emberi méltóság és a jogok tisztelete mind-mind olyan tényezők, amelyek összekötik Európa polgárait. De vannak különbözőségeink, amelyek az eltérő nemzeti identitásokból tevődnek össze. Olyan az önazonosságunkhoz kapcsolódó értékeink vannak, amely védelmezése az állami intézmények elsődleges feladata. Az önazonosság és értékvédelem elsősorban a nemzeti alkotmánybíróságok, bíróságok feladata, de az európai intézmények sem lehetnek közömbösek értékeink iránt. Az európai életmód promotálásának vagy védelmezésének az önazonosság, az identitás védelmezésére kell épülnie. Erősíteni kell a belső kohéziót, választ kell adni arra, hogy Európa népeit mi tartja össze, miért alkotunk szoros közösséget. Mik a közös gyökereink, hogyan haladjunk közösen előre? Ezzel tudjuk erősíteni az európai identitást.

Ma különösen fontos, hogy az egyén és a közösség viszonyát harmóniába, egyensúlyba állítsuk akkor, amikor olyan kérdésekben kell állást foglalnunk, mint a bionika, a mesterséges intelligencia, az internet, a géntechnológia, hogy csak a legfontosabbakat említsem. Az alapjogok gyakorlati megvalósulása terén fontos a bírói attitűd, hiszen a konkrét esetekben a bírói jogértelmezésnek kell a szabadság és a felelősség kérdésében az nemzeti kultúrákba ágyazódott egyensúlyt megtalálnia.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Nemzeti szinten az egyik legfontosabb kérdés számomra az, hogy a hatalommegosztás rendszerében, hogyan lehet kialakítani az alkotmányos dialógust az egyes hatalmi ágak között.

A hatalmi ágak együttműködése és elválasztása vonatkozásában több modellt ismer a politika és jogtudomány, amelyek meghatározzák az elv jelentését is az egyes politikai és jogrendszerekben.

Szerencsémre az elmúlt évtizedekben mind a három hatalmi ágban dolgozhattam, így személyesen élhettem meg ezeket a kapcsolatokat a hatalmi ágak között és azokon belül, és részese lehettem a hatalommegosztás intézményei közötti alkotmányos párbeszédnek, melynek során a hatalmi ágak – tapasztalatom szerint - megőrzik függetlenségüket, és autonóm működésüket.

A hatalmi ágak egymásra kölcsönhatással vannak. Ha valamelyik hatalmi ág vagy intézmény kapcsán meginog vagy éppen nő a közbizalom, akkor a többire vetett bizalom is előbb utóbb követni fogja azt. A törvényhozói, a végrehajtói és a bírói hatalom felelőssége végső soron pedig közös: az emberek életének javítása. Végső soron ugyanis a jog kell, hogy az embert szolgálja, nem pedig fordítva. Ez az emberkép, amelyen a rendszerváltozást követő időszakban a közép-európai államok munkálkodtak és folyamatosan munkálkodnak.

A közbizalomnak egy másik nagyon fontos aspektusa pedig az uniós keretek között a tagállamok egymásba és az Unióba vetett bizalma és egymás, valamint egymás döntéseinek kölcsönös elismerése. Ez az igény pedig megnyitja az alkotmányos párbeszéd egy újabb síkját, amely legújabban a jogállamiság közös európai értékeiről szól. A jogállamiság alapvetően nemzeti és állami keretekhez, illetve tagállami alkotmányos berendezkedésekhez kötött alkotmányjogi fogalmával kapcsolatban természetesen lehetnek ellentétek a tagállami és az uniós szintek között (de még az unión belüli kisebb integrációk között is), Európa jövője kapcsán építkezni viszont csak biztos alapokra lehet. Mindannyian ismerjük a homokra és a sziklára épített ház bibliai történetét.

Az Európai Uniót megalapozó kölcsönös bizalom ma több ponton repedezni látszik, és ennek számos oka van. Egyenrangú felek közötti párbeszéd helyett egymás leckéztetése, egyes országok vádlottak padjára ültetése folyik, ez pedig magától értetődően rombolja a bizalmat a tagállamok között. Egyre nő a szakadék Európa egyes részei között, annak ellenére, hogy egyszer már sikerült betemetni az árkokat.

Meggyőződésem, hogy az Unió sikeréhez vissza kell állítani a kölcsönös bizalmat, hiszen a család is csak addig tud működni, amíg megvan a tagok közötti bizalom. Egymás kioktatása helyett jóhiszemű együttműködésre és konstruktív dialógusra van szükség. Az Európai Unió akkor tudja teljesíteni küldetését, ha nem egy vertikális módon működő egység akar lenni, hanem a tagállamok akaratán alapuló, alulról építkező olyan közösség, amely tiszteletben tartja a nemzeti sajátosságokat és a nemzetek függetlenségét.

Amikor a jogállamiságról folyik a dialógus akkor fontosnak tartom rögzíteni azt, hogy a jogállamiság megvalósulásáért elsősorban a nemzeti intézmények tartoznak felelősséggel. A nemzeti intézmények azok, amelyek védelmezik az alkotmányt és a polgárok jogait, és a jogállamiság fogalma is a nemzetállami keretek között nyer értelmet.

Meggyőződésem, hogy Magyarország és a többi közép-európai ország számára is kiemelten fontos a jogállamiság és annak összes tartalmi értéke. Fiatalkoromban én még éltem olyan világban – a tényleges keleti blokkban – amelyben a szocialista törvényesség eszmekörében alakították ki azokat az elveket, szabályokat és parancsokat, amelyeket szovjet jogtudósok szócsövéből vettek át a megszállás alatt álló országok kollaboráns vezetői.

El kell kerülni, hogy a jogállamiság fontos fogalmából egy olyan átideologizált fogalom legyen, amelyet politikai célokra lehet felhasználni. A túlhajtott, átpolitizált és határok nélküli, ideológiai alapon is túlfűtött jogállamisági verseny nem kívánt eredményekre vezet. Egy ilyen verseny leértékeli és kiüresíti a jogállamiság jogi fogalmát, sőt ténylegesen jogbizonytalansághoz vezet, mert a jogállami garanciák nélküli politikai környezetben támaszt jogállamisági követelményeket.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Mi, magyarok, délvidéki magyarok keressük helyünket a világban. A közép-európai kultúra hagyományai révén egyértelműen Nyugat-Európához tartozunk, de megvan a saját nemzeti identitásunk, amelynek tiszteletét viszont mindenkitől elvárjuk. Önazonosságunk azonban bonyolult képlet, megannyi változóval. Szeretném leszögezni, hogy ébredő identitásunk azonban nem jelent kevesebb Európát. Sőt az egyes felmérések azt mutatják, hogy a visegrádi országokban kifejezetten erős az európai tudat.

Nem lehetünk bezárkózóak egy digitalizálódó, szabad kereskedelemre épülő világban, de ugyanakkor nem szeretnénk internacionalista globalisták sem lenni. Nem egyszerű a feladatunk. Meg kell őriznünk nemzeti önazonosságunkat, történelmi-kulturális örökségünket, ugyanakkor törekednünk kell egy szabad, tisztességes és szabályokra épülő szupranacionális környezetben helytállni.

Ahhoz, hogy ennek sikeresen eleget tudjuk tenni fontos, hogy nemzeti jogrendszerünk egyszerre tudja biztosítani, védeni önazonosságunkat, valamint lehetővé tenni a nyitást a világ felé. Ebben a munkában szükség van a jogászokra. Olyan jogászokra, akik egyszerre becsülik a tradíciót, de az innovációt is fontosnak tartják.

A tradíció és innováció viszonya adott esetben magában hordozza a konfliktusokat is. Ezért a jogászok között is szükség van a dialógusra. Nemzeti és nemzetközi szinten is. A szerb és a magyar jogásztársadalom

közötti dialógusra is. Számomra nagy megtiszteltetés, hogy ehhez a dialógushoz a korábbiakban is számos ponton csatlakozhattam, azt támogathattam. Nem csak kollegiális és baráti kapcsolataimban, hanem a rendelkezésemre álló tudományos eszközökkel is, írásaiban, előadásaimban. Külön köszönöm, hogy ma megtiszteltek azzal, és megoszthattam gondolataimat Önökkel.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket.